

LIQUIDATION OF THE POLISH GYMNASTIC ASSOCIATION "SOKÓŁ" IN RZESZÓW AFTER THE II WORLD WAR

Agnieszka MIRKIEWICZ

Faculty of Physical Education, University of Rzeszow

Key words:

- dissolving of "Sokół" Rzeszów,
- liquidation process,
- real property,
- personal property,
- creditors,
- debtors,
- taking over the wealth

Abstract:

Resumed after the II World War (August 1945) activity of the Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów, to the dissatisfaction of his members with the contemporary chairman Władysław Waller at the head, didn't take long. The beginning of the liquidation was in . March 1947, when the local district office decided about suspending and dissolving of "Sokół" Rzeszów. Therefore, its authorities filed the appeal, unfortunately it was dismissed by Provincial Office in Rzeszów, which in August 1947 decided about the Final dissolving of the association. Typical liquidation procedures lasting to 4 February 1948 were carried on (in it among others was appointed a liquidator, was written a transfer and acceptance protocol).

Liquidation process of the Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów was initiated in March 1947. On 13 March a letter signed by the District district administrator, announcing suspending of the work and dissolving "of Polish Gymnastic Association <<Sokół>> Circuit in Rzeszów" was dispatched to hands of the chairman Władysław Waller¹.

It is worth quoting the first part of this document: „Acting based on Art. 99 of Regulations of the president of Poland on administrative proceedings from 22. 3. 1928/ Journal of Laws of the Republic of Poland t No. of 36 pos. 341 he district office is repealing the decision from 22. 8. 1945 L. d. Co. 8 / 12 dist.ass. / 45 concerning admitting to the approving message of reporting the Association listed in the headline and on the base of Art. 16 and Art. 41 regulations of the president of Poland from 27. 10. 1932 r. / Journal of Laws of the Republic of Poland No.94 pos. 808 / Law on associations, suspending activity and dissolving the above Association.

¹ National Archive in Rzeszów, *WRN Presidium in Rzeszów* (farther: AP in Rz, *WRN Presidium*), ref. 9856, *Letter of Rzeszów District administrator to Citizen Władysław Waller chairman of Association "Sokół" Circuit in Rzeszów (Jagiellonian 5) from 13. 03. 1947* (copy) (farther: *Letter of the District district administrator... from 13.03. 1947.*), b. 18; there, *Municipal management Board in Rzeszów 1944-50* (farther: ZM in Rz), ref. 29, b. 45; A. Mirkiewicz, M. Krawczyk, *Attempts to re-establish Rzeszów and Przemyśl circle of the Polish Gymnastic Company "Sokół" after the II World War*, [in:] *Contribution of the Gymnastic Company "Sokół" into the development of the physical culture on Polish land, in 120 years of the formation of the Gymnastic Society "Sokół" in Rzeszów (1886-2007)*, under the ed. S. Zaborniak and M. Obodyński, Rzeszów 2008, p. 45; see also: S. Cieszkowski, A. Mirkiewicz, W. Bajorek, K. Przednowek, *Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów in 1945-1947 years*, [in:] *Sketches from the operations of the Gymnastic Association "Sokół" (1867 - 2006)*, under the ed. S. Zaborniak and P. Król, Rzeszów 2010.

With assets of the Association one should rule after the thought § 34 of articles of association, of the recalled Association”². In connection to mentioned article 34 Establishing articles of association of the Polish Gymnastic Company "Sokol" in Rzeszów (of the nest associated with the solution), we should underline that they specifically determined accepting person and administrator of all Sokol's possessions (movable and motionless). A commune of the city of Rzeszów was supposed to deal with it, having a wealth at its disposal to aims stipulated in the Articles of Association shown in article 2, associated with propagating and developing the physical activity societies and with the patriotic activity commitment. In article 34. there is a condition, saying that in case of re-establishing of the society the wealth is supposed to come back to the original landlord, the final decision about the return should be taken by its previous administrator (commune), then when he will be a disposer of the guarantee that "Sokol's possessions" will be financial used exclusively for achievements of the aims stipulated in the Articles of Association³.

In the letter from 13 March 1947 they stated, that in the situation of dissolving the Cracow "Sokol", being a management board for community beat officers, functioning of Rzeszów circuit structures doesn't have a *raison d'etre*⁴. Information about the dissolution of the Cracow Sokol's institution was premature, but as it turned out, not so much positive, because, saying after Kazimierz Toporowicz, a few months later, 31 July 1947 person acting on behalf of the Security Office (Polish secret police under Communism) they commandeered documents of Sokol's authorities, stamped and closed the building in Cracow, where post-war Sokol's authorities were located in Poland. Continuation of this radical process, was that closely a year later, the Cracow province office with the day of 5 July 1948 liquidated the post-war Sokol Connection⁵.

Returning to analysis of W. Waller, we should emphasize that in grounds among others were also such words: „if the Association doesn't meet conditions of its legal being, the supervisory authority can suspend activity, and then dissolve the Association”⁶. From above decisions oneself was entitled to a right of appeal what used in the official two-week time authorities of the "Sokol" Rzeszów, directing 29 March 1947 appeal including three pages of the typescript to Provincial Office in Rzeszów (by the local district office). From the local association signed: chairman W. Waller, and vice-chairman Bronisław Mach and secretary Jan Wojturski⁷. They wrote there, that the company had corresponded to norms of legal existing (choice of authorities, meetings were being conducted, taken up work wasn't in conflict with Poland's interests), it carried out activity in accordance with purposes stipulated in the Articles of Association, an education and sports role was being emphasized (sections of athletics, football, volleyball, basketball, hockey, gymnastic - with the male and female section) which it played on local land. The recalled sokol's institution as far as possible tried to equip exercising into the missing sports equipment⁸. Hereinafter they were talking about the name:

² AP in Rz, WRN Presidium, ref. 9856, *Letter of the District administrator ... from 13. 03. 1947*., b. 18.

³ There, *Articles of association of the Polish Gymnastic Association "Sokol" in Rzeszów*, article 2 and 34, (typescript).

⁴ There, *Letter of the District administrator... from 13. 03. 1947*, b. 18; A. Mirkiewicz, *Operations of the Gymnastic Society "Sokol" in the Rzeszów circuit in years 1895 -1939* (PhD thesis - Rzeszów University), Rzeszów 2003, p. 291.

⁵ K. Toporowicz, *Gymnastic Association "Sokol" in years 1867 - 1947. 125 years anniversary*, "The Physical Education and Sport", 1993 No. 4, Warsaw 1994, p. 55.

⁶ AP in Rz, WRN Presidium, ref. 9856, *Letter of the District administrator... from 13. 03. 1947*, b. 18.

⁷ There, *To Provincial Office in Rzeszów by District Office in Rzeszów to L. d. Co. 8 / 12 dist.. Polish Gymnastic Association "Sokol" in Rzeszów Appeal against decisions of the Rzeszów District administrator from 13. 03. 1947* L. d. Co. 8 / 12 (farther: *Appeal against decisions of the district administrator...*)..District Office in Rzeszów received appeal from the Polish Gymnastic Association "Sokol" on 31 March 1947. There, *ZM in Rz*, ref. 29, b. 25.

⁸ There, WRN Presidium, ref. 9856, *Appeal against decisions of the District administrator...*

"Polish Gymnastic Association <<Sokół>> circuit in Rzeszów " which was used by authorities suspending functioning , and Sokół's representatives , proved that it hadn't been correct from a point of view stipulated in the Articles of Association and registering with 1945 Of Polish Gymnastic Association "Sokół", as the circle, wasn't intention of Rzeszów falcons. Entering the word "circuit" to the official name they definitively recognised as a printer's error, emphasizing that the institution was called Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów and was independent⁹. This fragment can be unclear, because indeed in August 1945 local administrative authorities gave consent to initiate the work by affiliating about the name "Polish Gymnastic Association<<Sokół> > circuit in Rzeszów "¹⁰, and re-establishing after the II World War Sokół's nests from surroundings of Rzeszów recognised the Rzeszów centre as the circuit centre, in which existing authorities coordinated with taken up work . Most probably applying in the cancellation document recalled higher of "verbal paddock" in the form of categorical proving, that there was no circle, was supposed to serve avoiding the banning's company in this period.

In the cancellation they were keeping an eye on it to many matters, among others, that the nest had fulfilled achievements of the goals and objectives put in article 2. of articles of association, at least they admitted that it had been hampered on account of losses incurred in the period of the II World War, and they were also emphasizing that they were forming and bringing up teenagers. They were arguing farther, that in "Sokół" Rzeszów a motor activity was being organised, a connected task was being performed as for the service of servicemen, and with the defence of the state, understanding it in this way thanks to the physical fitness "Sokół" as the individual will be a possible, good soldier. They also paid attention aside hygienic-health, which they weren't neglecting in that period, what was displayed in conducted medical check-ups and having also a medical supervision¹¹. There was also a mention of the fact that the Rzeszów Sokół's centre was in organizational structures of post-war association what was obligated among others for the participation in rallyes of different type. It seems that for Rzeszów falcons particularly important was a fragment of the withdrawal referring to the alleged banning of "Sokół" Cracow what mentioned higher, expressed in the following way: „When moreover we will take into consideration, that statement held in justifying the decision, that Polish Gymnastic Association<<Sokół>> in Cracow based on the decision of the Min. Admin. and Public Safety [Ministries of the civil service and Ministries of the public safety - n. A. M.] was dissolved - is false, this unimportant ground for dissolving Pol. Societies G <<Sokół>> in Rzeszów can be cancelled”¹². They emphasized that the nest was independent and spontaneous, and in the last paragraph it was clearly shown that there were no legal grounds for dissolving the society and they raised for supporting in all the majesty of the law "of official decision from 22 August 1945, based on which they were allowing for its functioning .

In spite of the decision from March 1947 the recalled sokół's centre conducted business, an example of what was creating of the committee supervising construction of the bowling alley on 15 the March. But still looking far more ahead, unlucky decision of the district administrator from 13 March 1947 foiled Sokół's developmental plans, the more so as on 10 March 1947 they managed on the legal action to recover Sokół in Rzeszów¹³.

A letter of appeal was submitted in the regulation time, what the district office certified in the document from 5 April 1947, signed by Michał Ostrowski, directed to the Sociopo-

---

⁹ There.

¹⁰ A Mirkiewicz, M. Krawczyk, *Attempts to re-establish ...*, p. 39.

¹¹ AP in Rz, *WRN Presidium*, ref. 9856, *Appeal against decisions of the District administrator...* .

¹² There. An authentic regulation of the name of the company was given according to the typescript of withdrawal.

¹³ S. Cieszkowski, A. Mirkiewicz, W. Bajorek, K. Przednowek, *Polish Association ...*, p. 208.

litical Department of the Rzeszów province office, simultaneously handing case records over¹⁴. In spite of the appeal the situation didn't unfold successfully for association in Rzeszów, and in the letter called as "decision for the cancellation" which received the district office was recommended searching for a "trustworthy person" which it would be possible to appoint as the liquidator¹⁵, what confirmed that situation "Sokol" had been more and more difficult. After all Provincial Office in Rzeszów in August 1947 moved away its withdrawal, deciding on the liquidation. It was the really end of real activity of the nest, and the Rzeszów circuit¹⁶. Members of the disbanded association joined the organization of the physical education and the basic training¹⁷.

In the letter from 24 September 1947 referred to the Sociopolitical Department of Provincial Office in Rzeszów, district administrator Stanisław Kramarczyk submitted the candidacy of the liquidator of the Polish Gymnastic Association "Sokol" who was supposed to be Ryszard Nowak, president of the Provincial management Board of the Association of the Fight of Young¹⁸, however as results from analysis of source materials concerning liquidation procedures on 1 October 1947, they received information, that the decision was made at the Sociopolitical Department of Provincial Office in Rzeszów a Municipal board was appointed to the liquidator¹⁹. Duties of the liquidator were multiple, among others conducting the liquidation process was in their scope as soon as possible, urgently supervising so that liquidation mass wasn't reduced. It was also obliged to inform the Regional Office of the date opening and closing of the liquidation, transfer reports of its progress and handover protocol there²⁰. Liquidation activities included the need to make a list of it last which in the analysed case was a result of ordering Provincial Office in Rzeszów from 5 October 1947 (L. d. S. P. P. II/ 2 / 38 / 47), and accepting Stanisław Wawrzaszek, executing protocol procedures from the local shoulder of the Municipal management Board²¹. A statement of fact of the existence of the agreement of the purchase and the sale was a starting point, dated on 16 September 1890 from which resulted the ownership transfer of the "entire reality" (L. w. h. 453 ks. gr. gm. kat. Rzeszów) "intabulowane" [archaic expression spelling the entry in the land register be soil-grown - n. A. M.] in the end the 19th century for Rzeszów Sokol's association²². In property of "Sokol" Rzeszów they distinguished building plot registered at number 3083(1089 m2) and garden, on which the sports court was organised. The "garden plot" was marked with number 3705 and embraced 7468 m2. A real estate which constituted the single-storey building (brick) with the tin roof was shown in the protocol, in addition they marked, which his parts

¹⁴ AP in Rz, WRN Presidium, ref. 9856, *Letter of Rzeszów District administrator to the province office Sociopolitical Department in Rzeszów from 5. 04. 1947*, b 13.

¹⁵ There, *Polish Gymnastic Society "Sokol" in Rzeszów-decision on appeal, Letter from 16 August 1947 (farther: Letter from 16 August 1947)*, draft, manus., b.17.

¹⁶ There, b.16; there, *Announcing the Municipal management Board from 7 November 1947*, (farther: *Announcement from 7 November 1947*), b 19. Among others, it was saying that decision of the province office approving dissolving of the Polish Gymnastic Association "Sokol" in Rzeszów was made on 16 August 1947. A. Mirkiewicz, *Operations of the Association...*, p. 291.

¹⁷ AP in Rz, WRN Presidium, ref. 9856, *Letter from 16 August 1947*, b 17.

¹⁸ There, *Letter of the District administrator of Rzeszów to the province office, socio- Political Department in Rzeszów from 24 September 1947*, b. 17.

¹⁹ There, *Letter of the Rzeszów province office Sociopolitical Department to the Municipal management Board in Rzeszów from 1 October 1947* (farther: *Letter of the province office ... from 1 October 1947*), b. 34. The letter was signed on behalf of the province governor by the contemporary head of department of Roman Darczewski; there, ref. 29, b. 45.

²⁰ There, ref. 9856, *Letter of the province office ... from 1 October 1947*, b. 34. The liquidator could not conduct legal acts, also in the form of signing agreements, which weren't necessary from a point of view of current liquidation action.

²¹ There, *Transfer and acceptance protocol (copy)* (farther: *Protocol...*), b. 36.

²² AP in Rz, WRN Presidium, ref.9856, *Protocol...*, b.36.

were used by a sports club "Sokół" (farther: KS "Sokół")²³. This was a big room above the stage, assigned among others for the magazine of the sports equipment, the corridor situated beneath the stage and the barrack about area 272 m² in which a gymnasium was located²⁴. In the described period in the object beneath the ground floor they were showing, by the way registering dissolutions, six functional rooms, from which one occupied an actress Grabowska, being found in boards of the Earth Theatre of Rzeszów, in the second lived. a caretaker. Four remaining rooms had an economic character and included the stage magazine, the carpenter's shop, the warehouse of fuel and the place, where paints and materials useful for repairs were being stored. Beneath the stage there was a left luggage office of stage props, from which they were entering a prompt box, sanitary rooms (two bathrooms and five toilets) and ten basements²⁵. In the first part of a protocol next storeys of the falcon's building were described, with the ground floor - according to the actual state in turn from the entry - entrance hall, vestibule, stairs, cloakroom, distinguished kitchen place (the kitchen fulfilled its role during social parties), canteen, reading room, two toilets.

A drama room, stage, two makeshift dressing rooms- separate for actresses and second (behind the partition wall) for actors were a fundamental architectural points of the ground floor²⁶. Drama part, what's characteristic, was equipped with the trapdoor. On the first floor there were six separate rooms, Biernacki, theatre director, lived in one of them. Apart from that there were secretary's office, room for money matters, study of Biernacki, room - the left luggage office of stage costumes and the place, where theatre attempts and preparations for diverse performances took place. In the moment of drafting a protocol the building was used in the outstanding majority by the Earth Theatre of Rzeszów, but also how, they were marking in this document, "partly [...] by a sports club <<Sokół>>. A flowing river Mikoška crossed the garden, and on its area they were 78 trees (acacia, birches, horse chestnuts, lime trees), whereas close to the noon border " there were situated six benches. The last paragraph of the description of Polish Gymnastic high Association "Sokół" possessions included fence and sounded: „The garden is surrounded with the concrete-wire-net fence or only net, whereas from the north side its borders constitute outbuildings of neighbouring realities located on the left side of Daszyński street”²⁷.

A lack of the personal property was characteristic, which according to W. Waller was entirely ruined during the II World War, what didn't change the fact that also documentation of the Rzeszów "Sokół" constituted the personal property, who due to the existing situation was forced to give it back. It was consisted from: protocol drafted from the operations of the society conducted in 1946 and 1947 yr, cash - covering identical years, moreover records from period 1945-1947 of various provenance, forms of the income (1946 - 1-19 No. and 1947 yr No. 1 - 6), of expenditures from the same years (No. 1 - 37) and from the consecutive year (No. 1 - 28)²⁸.

On the day of drawing up a protocol incomes agreed with expenses. In the analysed document were specified Creditors and debtors, as well as exactly liabilities of "Sokół" were quoted 1,053,492. 52 PLN and an amount of the debt- 31,864. 00 PLN²⁹.

---

²³ There. Applying up in hereby drawing both names: sports club "Sokół", by the Polish Gymnastic Association "Sokół" was justified, preliminary research allowed because to state the existence of documents signed by both of them. In fact in both worked people from the local Polish Gymnastic Association "Sokół". Appointing of KS "Sokół" was supposed to give them the possibility of continuing work after the liquidation of the parent falcon's association.

²⁴ There, *Protocol...*, b. 36 and 37.

²⁵ There, b. 36.

²⁶ There and b.37.

²⁷ There,b.37.

²⁸ AP in Rz, *WRN Presidium*,ref.9856, *Protocol...*,b38.

²⁹ There and b.39.

In the third part of arrears concerning persons and institutions, at which the Rzeszów nest had financial arrears were four positions, a Municipal management Board occupied one of them in Rzeszów, which claimed the grudges associated with the property tax from 1945-1947 years, and the exchanged financial burden took out 46,080. 00 PLN. Moreover a subject of the matter were claims from 1943-1947 for insuring the building from threatening with the fire for 2,93800 PLN and the loan from 1938, and for everything for paying off to Council Kasias of the Frugality of the City of Rzeszów was 166,042. 75 PLN. In the protocol they also pointed out that in a ledger was written "unreported disposable debt of the state treasury" including the total 838,431. 77 PLN, being a result of renovation contributions of the falcon's building³⁰.

From the last part of the document it resulted that the only debtor of the Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów had been the Earth Theatre of Rzeszów, which debt embraced undischarged, then already from two years, house tax (in 1946 it was an amount 8,104. 00 PLN, in next 13,200. 00 PLN, water-sewer payments also constituted "financial problems" (behind 1947) aggregating 10,564. 00 PLN. It is worth quoting the last paragraph of protocol, concerning one unsettled matter. There was written: „Moreover still remained uncashed claims in unspecified height for the Earth Theatre of Rzeszów for using the building in years 1945, 1946 and 1947 which were supposed to be only an object of the agreement failed to the effect”³¹. The further procedures associated with the protocol were connected with reading it, stating the compliance with the existing state and affixing signature through W. Waller and S. Wawrzaszek.

Continuing the realization of liquidation procedures, the Municipal management Board recommended (issuing the announcement) for creditors and debtors of the closed down falcon's institution to demand claims and to fulfil financial duties in the period from 7 - 21 November 1947 (town hall, room 4). A contemporary mayor of Rzeszów Franciszek Ślusarczyk signed the announcement³². Letter in this matter, dated on 12 November 1947, a directed Council savings bank of Rzeszów, reporting financial grudges in relation to the "Sokół" Rzeszów as for the total amount 166,042. 75 PLN, resulting from the mortgage loan covered in 1938 for the amount PLN 110,000 for the period of 50 years³³. Next arrears in the amount PLN 2,938 for the compulsory fire insurance were reported by an Universal insurance company Mutual Legal-public Institution. Three-year-old contributions were located in this sum (overdue) from years 1943 - 1945 and current from 1947. Still behind 1943 they were lying PLN 506, for 1944 - PLN 357, but the contribution behind 1945 amounted to PLN 519. The insurance independence behind 1947 amounted to the amount PLN 1556³⁴. Unregulated was also an issue of the property tax from 1945-1947 years, in connection with what for their's money-PLN 46,080 demanded Tax Branch of the Municipal management Board in Rzeszów. In individual years the amount of monetary arrears was identical, taking out PLN 14,400, except for 1945, where they increased PLN 14,400 by the allowance of the amount PLN 2,880. The document was signed by Kazimierz Fink³⁵.

---

³⁰ There, b.38.

³¹ There,b.39.

³² There, *Announcement ... from 7 November 1947*, b. 19.

³³ There, *Letter of the Council savings bank of Rzeszów to the Municipal management Board in Rzeszów (town hall - Office No. 4 - / parterre/) from 12 November 1947* (copy), b. 20. The quoted amount didn't include interest resulting from the delay of the payment.

³⁴ AP in Rz, WRN *Presidium*, ref.9856, *Letter of an Universal insurance company Mutual Legal-public Institution No. 17 / Va/ 47 to the Municipal management Board Department of the civil service of the real estate in Rzeszów from 20 November 1947* (copy),b. 22.

³⁵ There, *Letter of the Municipal management Board in Rzeszów (Tax Unit) to the Municipal management Board in Rzeszów from 29 December 1947* (copy),b. 21.

To sum up we should state that after all a protocol was submitted, and the dissolving of the Rzeszów falcon's institution lasted from 7 November 1947 to 4 February 1948.³⁶ They were demanding deleting associations from the register, passing the reality for the Municipal management Board, and this letter signed Franciszek Ślusarczyk³⁷. Information about the final stage of the liquidation of the Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów, local Municipal management Board directed to the Department of the Sociopolitical province office in the letter dated 6 February 1948.

We have to, that on 4 August 1948 to the Sports Cooperative Club former of "Sokół" Rzeszów for the period of five years was leased a garden (area 7460 m² or 7468) [the last digit illegible - n. A.M.]³⁸.

In beginnings of April 1950 The national Earth Theatre of Rzeszów submitted to the province office application for formal giving back, in accordance with legal procedures by the local Municipal management Board the object and the area along with the equipment being found there for the recalled cultural facility. This letter was a result of earlier, associated with this subject, arrangements of the General Management of Theatres, Operas and the Philharmonic Orchestra with the Office of the State Council³⁹. After all the National notary's office in Rzeszów on 14 April 1966 advised, that "[...] in ownership of real estate of h 453 submitting Rzeszów consisted from the d. of sheds 3083 and the d. gr. 3075 in place of Gymnastic Association <<Sokół>> for the State Treasure, the Ministries of the Culture and the Art / of National Theatre of Wanda Siemaszkowa in Rzeszów / [...]"⁴⁰. This way is ending the process of remitting Rzeszów falcons Club for the local theatre.

BIBLIOGRAPHY

1. National Archive in Rzeszów
  - a. *WRN Presidium in Rzeszów*, ref. 9856.
  - b. *Municipal management Board in Rzeszów 1944 - 50*, ref. 29.
2. Cieszkowski S., Mirkiewicz A., Bajorek W., Przednowek K., *Polish Gymnastic Association "Sokół" in Rzeszów in 1945-1947 years* [in] *Sketch from the operations of the Gymnastic Association "Sokół" 1867-2006*, under the ed. of S. Zaborniak and P. Król, Rzeszów 2010.
3. Mirkiewicz A., *Operations of the Gymnastic Society "Sokół" in the Rzeszów circuit in years 1895-1939* (doctoral dissertation, Rzeszów University), Rzeszów 2003.
4. Mirkiewicz A., Krawczyk M., *Attempts to re-establish Rzeszów and Przemyśl circle of the Polish Gymnastic Company "Sokół" after II World War* [in] *Contribution of the Gymnastic Company "Sokół" into the development of the physical culture on Polish land in 120 years of the formation of the Gymnastic Society "Sokół" in Rzeszów (1886-2007)*, under the ed. of S. Zaborniak and M. Obodyński, Rzeszów 2008.
5. Toporowicz K., *Gymnastic Association "Sokół" in years 1867-1947, in 125 anniversary*, „The Physical Education and Sport” 1993 No. 4, Warsaw 1994.

---

³⁶ There, *Letter of the Municipal management Board in Rzeszów to the Rzeszów province office Socio - Political Department in Rzeszów from 6 February 1948*, b. 25.

³⁷ There.

³⁸ There, *Letter of Bureau of the National Council of the City of Rzeszów (Department Gosp. Kom. and flat) to the Bureau of the Provincial Council in Rzeszów from 8 September, 1950*, b. 27. *The Sport Cooperative Club earlier KS "Sokół"*.

³⁹ There, *National Letter of the Earth Theatre of the Rzeszów to the province office Social- Political Department in Rzeszów from 5 April 1950*, b. 24.

⁴⁰ AP in Rz, *WRN Presidium*, ref. 9856, *Notifying the National notary's office in Rzeszów from 14 April 1966*.

LIKWIDACJA POLSKIEGO TOWARZYSTWA GIMNASTYCZNEGO „SOKÓŁ” W RZESZOWIE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Agnieszka MIRKIEWICZ

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

Słowa kluczowe:

- rozwiązanie rzeszowskiego „Sokoła”,
- odwołanie,
- proces likwidacyjny,
- likwidator,
- protokół zdawczo-odbiorczy,
- majątek nieruchomy,
- majątek ruchomy,
- wierzyciele,
- dłużnicy,
- przejęcie majątku.

Streszczenie:

Wznowiona po II wojnie światowej (sierpień 1945 r.) działalność Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie, ku niezadowoleniu jego członków, na czele z ówczesnym prezesem Władysławem Wallerem nie trwała długo. Początek likwidacji przypadł na marzec 1947r., kiedy lokalne Starostwo Powiatowe zdecydowało o zawieszeniu i rozwiązaniu „Sokoła” rzeszowskiego. W związku z tym, jego władze złożyły odwołanie, niestety oddalone przez Urząd Wojewódzki w Rzeszowie, który w sierpniu 1947 r. zdecydował o ostatecznym rozwiązaniu towarzystwa. Przeprowadzono typowe w takich przypadkach procedury likwidacyjne (w tym m.in. wyznaczono likwidatora, sporządzono protokół zdawczo-odbiorczy) trwające do 4 lutego 1948 r.

Proces likwidacyjny Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie został zapoczątkowany w marcu 1947 r. Na ręce prezesa Władysława Wallera 13 marca skierowano pismo sygnowane przez Starostę Powiatowego, informujące o zawieszeniu pracy i rozwiązaniu „Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego <<Sokół>> Okręg w Rzeszowie”¹⁶. Warto przytoczyć w całości pierwszą część tego dokumentu: „Działając na podstawie art. 99 Rozporządzenia Prezydenta RP o postępowaniu administracyjnym z dnia 22. 3. 1928 r. / DzU RP Nr 36 poz. 341 Starostwo uchyla niniejszym swoją decyzję z dnia 22. 8. 1945 r. L. dz. Sp. 8/12 rej. stow. /45 dotyczącą przyjęcia do zatwierdzającej wiadomości zgłoszenia Stowarzyszenia wymienionego w nagłówku oraz na zasadzie art. 16 i art. 41 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 27. 10. 1932 r. / DzU RP Nr 94 poz. 808/ Prawo o stowarzyszeniach, zarządza zawieszenie działalności i rozwiązanie powyższego Stowarzyszenia.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, *Prezydium WRN w Rzeszowie* (dalej: AP w Rz, *Prezydium WRN*), sygn. 9856, *Pismo Starosty Powiatowego Rzeszowskiego do Ob. Wallera Władysława Prezesa Polsk. Tow. Gimn. „Sokół” Okręg w Rzeszowie (Jagiellońska 5) z 13. 03. 1947r.* (odpis) (dalej: *Pismo Starosty Powiatowego... z 13.03. 1947 r.*), k. 18; tamże, *Zarząd Miejski w Rzeszowie 1944–50* (dalej: *ZM w Rz*), sygn. 29, s.45; A. Mirkiewicz, M. Krawczyk, *Próby reaktywowania okręgu rzeszowskiego i przemyskiego Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” po II wojnie światowej*, [w:] S.Zaborniak, M.Obodyński (red:) *Wkład Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w rozwój kultury fizycznej na ziemiach polskich, w 120-lecie powstania Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie (1886–2007)*, Rzeszów 2008, s. 45; Patrz też: S. Cieszkowski, A. Mirkiewicz, W. Bajorek, K. Przednowek, *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Rzeszowie w latach 1945–1947*, [w:] S. Zaborniak, P.Król (red:) *Szkice z działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (1867 – 2006)*, Rzeszów 2010.

Majątkiem Stowarzyszenia należy rozporządzić po myśli § 34 statutu wspomnianego Stowarzyszenia¹⁷. Nawiązując do wymienionego paragrafu 34. statutu Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie (związanego z rozwiązaniem gniazda), należy zaznaczyć, iż konkretnie określono przyjmującego i administratora wszelkiego mienia sokołego (ruchomego i nieruchomości). Miała się tym zająć gmina miasta Rzeszowa, dysponując majątkiem na cele statutowe określone w paragrafie 2, a związane z propagowaniem i rozwijaniem aktywności fizycznej społeczeństwa oraz z zaangażowaniem w działalność patriotyczną. W paragrafie 34. sprecyzowano warunek, mówiący, że w razie reaktywowania towarzystwa majątek ma wrócić do pierwotnego właściciela, a decyzję ostateczną o zwrocie ma podjąć jego dotychczasowy administrator (gmina), wówczas gdy będzie dysponentem gwarancji, że materialny „dorobek sokoli” zostanie wykorzystany wyłącznie do realizacji celów statutowych¹⁸.

W piśmie z 13 marca 1947 r. stwierdzono, iż w sytuacji rozwiązania „Sokoła” krakowskiego, będącego zarządem dzielnicowym, funkcjonowanie rzeszowskich struktur okręgowych nie ma racji bytu¹⁹. Informacja o kasacji krakowskiej placówki sokolej była przedwczesna, ale jak się okazało, nie aż tak bardzo, bowiem, podając za Kazimierzem Toporowiczem, kilka miesięcy później, 31 lipca 1947 r. osoby działające z ramienia Urzędu Bezpieczeństwa (UB) zarekwirowały dokumenty władz sokolich, ostemplowały i zamknęły budynek gniazda w Krakowie, gdzie mieściły się powojenne władze sokole w Polsce. Wyrazem konsekwentnej kontynuacji tego radykalnego procesu, było to, że blisko rok później, krakowski Urząd Wojewódzki zlikwidował z dniem 5 lipca 1948 r. powojenny Związek Sokolstwa²⁰.

Wracając do analizy otrzymanego przez W. Wallera pisma, należy zaznaczyć, iż w uzasadnieniu znalazły się też m.in. takie słowa: „jeżeli Stowarzyszenie nie odpowiada warunkom swego prawnego istnienia, bezpośrednia władza nadzorcza może zawiesić działalność, a następnie rozwiązać Stowarzyszenie”²¹. Od powyższych decyzji przysługiwało prawo odwołania się, z czego w urzędowym dwutygodniowym terminie skorzystały władze „Sokoła” rzeszowskiego, kierując 29 marca 1947 r. obejmujące trzy strony maszynopisu odwołanie do Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie (przez tamtejsze Starostwo Powiatowe). Z ramienia miejscowego sokolstwa podpisali je: prezes W. Waller, I. wiceprezes Bronisław Mach i sekretarz Jan Wojturski²². Zapisano tam, iż towarzystwo odpowiadało wówczas normom prawnego istnienia (m.in. dokonywano wyboru władz, przeprowadzano zebrania, poza tym podejmowana praca nie była sprzeczna z interesem polskiej państwowości), realizowało działalność zgodną z celami statutowymi, podkreślano rolę wychowawczą i sportową (działały sekcje lekkoatletyki, piłki nożnej, piłki siatkowej, koszykówki, hokeja, gimnastyczna – z rozdziałem na męską i żeńską), jaką odgrywało na gruncie lokalnym. Wspomniana placówka sokoła w miarę możliwości próbowała wyposażać ćwiczących w brakujący sprzęt sportowy²³. W dal-

¹⁷ AP w Rz, *Prezydium WRN*, sygn. 9856, *Pismo Starosty Powiatowego... z 13. 03. 1947 r.*, k. 18.

¹⁸ Tamże, *Statut Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie, paragraf 2 i 34*, (maszynopis), b.p.

¹⁹ Tamże, *Pismo Starosty Powiatowego... z 13. 03. 1947r.*, k. 18; A. Mirkiewicz, *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w okręgu rzeszowskim w latach 1895–1939* (rozprawa doktorska – Uniwersytet Rzeszowski), Rzeszów 2003, s. 291.

²⁰ K. Toporowicz, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w latach 1867–1947. Z okazji 125 – lecia, „Wychowanie Fizyczne i Sport”*, 1993 nr 4, Warszawa 1994, s. 55.

²¹ AP w Rz, *Prezydium WRN*, sygn. 9856, *Pismo Starosty Powiatowego ... z 13. 03. 1947 r.*, k. 18.

²² Tamże, *Do Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie przez Starostwo Powiatowe w Rzeszowie do L. dz. Sp. 8/12 rej. Stow. Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Rzeszowie Odwołanie od decyzji Starosty Powiatowego rzeszowskiego z dnia 13. 03. 1947 r., L. dz. Sp. 8/12 rej. Stow.*, (dalej: *Odwołanie od decyzji Starosty Powiatowego...*), b.p. Starostwo Powiatowe w Rzeszowie otrzymało odwołanie Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” 31 marca 1947 r. Tamże, ZM w Rz, sygn. 29, k. 25.

²³ Tamże, *Prezydium WRN*, sygn. 9856, *Odwołanie od decyzji Starosty Powiatowego ...*, b. p.

szej części odwołania odnoszono się m.in. do nazwy: „Polskie Towarzystwo Gimnastyczne <<Sokół>> okręg w Rzeszowie”, jaką posługiwały się władze zawieszające funkcjonowanie, i tu przedstawiciele sokolstwa, udowadniali, że nie była ona prawidłowa z punktu widzenia statutowego i zarejestrowanie w 1945 r. Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, jako okręgu, nie było intencją sokołów rzeszowskich. Wprowadzenie słowa „okręg” do oficjalnej nazwy uznali definitywnie za błąd drukarski, podkreślając, iż placówka nazywała się Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Rzeszowie i była samodzielna²⁴. Ten fragment odwołania może zastanawiać, gdyż faktycznie w sierpniu 1945 r. lokalne władze administracyjne wyraziły zgodę na zainicjowanie pracy przez stowarzyszenie o nazwie „Polskie Towarzystwo Gimnastyczne <<Sokół>> okręg w Rzeszowie”²⁵, a reaktywujące się po II. wojnie światowej gniazda sokole z okolic Rzeszowa uznawały ośrodek rzeszowski za centrum okręgowe, w którym istniejące władze koordynowały podejmowaną pracę. Najprawdopodobniej zastosowanie w dokumencie odwoławczym wspomnianego wyżej „wybiegu słownego” w postaci kategoriycznego udowadniania, iż nie było okręgu, miało służyć w tym okresie uniknięciu delegalizacji towarzystwa.

W odwołaniu zwracano uwagę na wiele spraw, m.in. na to, jak już wspomniano, że gniazdo wywiązywało się z realizacji celów i zadań postawionych w paragrafie 2. statutu, chociaż przyznano, iż było to utrudnione ze względu na straty poniesione w okresie II. wojny światowej, a także podkreślano, iż wcielano w życie postulat priorytetowy, jakim było kształtowanie i wychowywanie młodzieży. Argumentowano dalej, iż przez to, że w „Sokole” rzeszowskim organizowano aktywność ruchową, wypełniano zadanie związane z preparandą do służby wojskowych, i z obronnością państwa, rozumiejąc to w ten sposób, że dzięki sprawności fizycznej, sokół, jako jednostka będzie ewentualnym, dobrym żołnierzem. Zwrócono też uwagę na stronę higieniczno-zdrowotną, której nie zanedbywano w tamtym okresie, co przejawiało się w prowadzonych badaniach lekarskich i posiadaniu też nadzoru lekarskiego²⁶. Była również mowa o tym, że rzeszowski ośrodek sokoli znalazł się w strukturach organizacyjnych sokolstwa powojennego przez co zobligowany był m.in. do udziału w różnego typu zlotach. Jak się wydaje, szczególnie ważny dla sokołów rzeszowskich był fragment odwołania odnoszący się do rzekomej delegalizacji „Sokoła” krakowskiego, o czym wspomniano wyżej, wyrażony w następujący sposób: „Gdy ponadto weźmiemy pod uwagę, że twierdzenie pomieszczone w uzasadnieniu zacepionej decyzji, że Polskie Towarzystwo Gimnastyczne <<Sokół>> w Krakowie na podstawie decyzji Min. Admin. Publ. i Bez. Publ. [Ministerstwa Administracji Publicznej i Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego – przyp. A. M.] zostało rozwiązane – jest nieprawdziwe polega chyba na omyłce, to odpada ta nieistotna podstawa do rozwiązania Pol. Towarzystwa G <<Sokół>> w Rzeszowie”²⁷. Podkreślono, że gniazdo jest niezależne i samoistne, a w ostatnim akapicie wyraźnie zaznaczono, iż nie ma podstaw prawnych do rozwiązania towarzystwa i wzniesiono o podtrzymanie w „majestacie prawa” decyzji urzędowej z 22 sierpnia 1945 r., na podstawie której zezwalano na jego funkcjonowanie.

Mimo decyzji z marca 1947 r. wspomniany ośrodek sokoli prowadził działalność, czego przykładem było utworzenie 15 marca komitetu nadzorującego budowę kręgielni. Ale jednak patrząc bardziej dalekowzrocznie, feralna decyzja starosty powiatowego z 13 marca 1947 r. pokrzyżowała sokole plany rozwojowe, tym bardziej że 10 marca 1947 r. udało się na drodze sądowej odzyskać sokolnię w Rzeszowie²⁸.

Jak wspomniano, pismo odwoławcze przedłożono w przepisowym terminie, co potwierdziło Starostwo Powiatowe w dokumencie z 5 kwietnia 1947 r., sygnowanym przez wi-

²⁴ Tamże.

²⁵ A Mirkiewicz, M. Krawczyk, *Próby reaktywowania ...*, s. 39.

²⁶ AP w Rz, *Prezydium WRN*, sygn. 9856, *Odwołanie od decyzji Starosty Powiatowego...*, b. p.

²⁷ Tamże. Podano zapis oryginalny nazwy towarzystwa według maszynopisu odwołania.

²⁸ S. Cieszkowski, A. Mirkiewicz, W. Bajorek, K. Przednowek, *Polskie Towarzystwo...*, s. 208.

cestarostę Michała Ostrowskiego, skierowanym do Wydziału Społeczno-Politycznego rzeszowskiego Urzędu Wojewódzkiego, jednocześnie przekazując akta sprawy²⁹. Mimo odwołania sytuacja nie rozwijała się pomyślnie dla sokolstwa rzeszowskiego, a w piśmie określonym jako „decyzja na odwołanie”, które otrzymało Starostwo Powiatowe zalecono wyszukanie „osoby godnej zaufania”, którą można byłoby powołać na likwidatora³⁰, co potwierdzało, iż położenie „Sokoła” było coraz trudniejsze. Ostatecznie Urząd Wojewódzki w Rzeszowie w połowie sierpnia 1947 r. oddalił jego odwołanie, decydując o likwidacji. Oznaczało to faktyczny koniec realnej działalności gniazda, a tym samym rzeszowskiej jednostki okręgowej³¹. Za zasadne uznawano wstępowanie wówczas członków rozwiązanego towarzystwa do organizacji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego³².

W piśmie z 24 września 1947 r. skierowanym do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie, starosta powiatowy Stanisław Kramarczyk przedłożył kandydaturę likwidatora Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, którym miał być Ryszard Nowak, prezes Wojewódzkiego Zarządu Związku Walki Młodych³³, jednak jak wynika z analizy materiałów źródłowych dotyczących procedur likwidacyjnych 1 października 1947 r., spłynęła informacja, że decyzją zapadłą w Wydziale Społeczno-Politycznym Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie powołano na likwidatora Zarząd Miejski³⁴. Obowiązki likwidatora były wielorakie, m.in. w ich zakresie leżało przeprowadzenie procesu likwidacyjnego w miarę możliwości jak najszybciej, pilnie nadzorując, aby masa likwidacyjna nie uległa pomniejszeniu. Zobligowany był też do poinformowania Urzędu Wojewódzkiego o dacie otwarcia i zamknięcia likwidacji, do przekazania tam sprawozdania z jej przebiegu i protokołu zdawczo-odbiorczego³⁵. Czynności likwidacyjne obejmowały konieczność spisania tego ostatniego, który w analizowanym przypadku był następstwem zarządzenia Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie z 5 października 1947 r. (L. dz. S. P. P. II/2/38/47), a przyjmującym był Stanisław Wawraszek, wykonujący procedury protokolarne z ramienia tamtejszego Zarządu Miejskiego³⁶. Sprawozdanie kasacyjne, zdawczo-odbiorcze, obejmowało opis spraw i istniejącego stanu rzeczy związanego z czterema zasadniczymi działami: majątkiem nieruchomości, ruchomym, wierzycielami i dłużnikami, przy czym w pierwszej kolejności ustalano stan majątku nieruchomości gniazda. Punktem wyjścia było stwierdzenie faktu istnienia umowy kupna i sprzedaży, datowanej na 16 września 1890 r., z której wynikało prawo własności „całej realności” (L. w. h. 453 ks. gr. gm. kat. Rzeszów) intabulowane [archaiczne określenie oznaczające wpisanie do księgi wieczystej bądź gruntowej – przyp. A. M.] w końcu XIX w.

²⁹ AP w Rz, *Prezydium WRN*, sygn. 9856, *Pismo Starosty Powiatowego Rzeszowskiego do Urzędu Wojewódzkiego Wydział Społeczno-Polityczny w Rzeszowie z 5. 04. 1947 r.*, k. 13.

³⁰ Tamże, *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Rzeszowie – decyzja na odwołanie, pismo z 16 sierpnia 1947 r.* (dalej: *Pismo z 16 sierpnia 1947 r.*), brudnopis, rkps, k. 17.

³¹ Tamże, k. 16; tamże, *Ogłoszenie Zarządu miejskiego z 7 listopada 1947r.*, (dalej: *Ogłoszenie z 7 listopada 1947r.*), k. 19. Podano tam m.in., iż decyzja Urzędu Wojewódzkiego zatwierdzająca ostatecznie rozwiązanie Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie zapadła 16 sierpnia 1947 r. A. Mirkiewicz, *Działalność Towarzystwa...*, s.291.

³² AP w Rz, *Prezydium WRN*, sygn. 9856, *Pismo z 16 sierpnia 1947r.*, (brudnopis) rkps., k. 17.

³³ Tamże, *Pismo Starosty Powiatowego Rzeszowskiego do Urzędu Wojewódzkiego, Wydział Społeczno-Polityczny w Rzeszowie z 24 września 1947 r.*, k. 17.

³⁴ Tamże, *Pismo Urzędu Wojewódzkiego Rzeszowskiego Wydział Społeczno-Polityczny do Zarządu Miejskiego w Rzeszowie z 1 października 1947 r.* (dalej: *Pismo Urzędu Wojewódzkiego... z 1 października 1947 r.*), k. 34. Pismo sygnowane było w imieniu Wojewody przez ówczesnego Naczelnika Wydziału Romana Darczewskiego. Tamże, sygn. 29, k. 45.

³⁵ Tamże, sygn. 9856, *Pismo Urzędu Wojewódzkiego... z 1 października 1947 r.*, k. 34. Likwidator nie mógł prowadzić działań prawnych, również w postaci podpisywania umów, które nie były konieczne z punktu widzenia bieżących działań likwidacyjnych.

³⁶ Tamże, *Protokół zdawczo-odbiorczy* (odpis) (dalej: *Protokół ...*), k. 36.

rzeszowskiemu towarzystwu sokolemu³⁷. W majątku nieruchomym należącym do „Sokoła” rzeszowskiego wyróżniono zarejestrowaną pod numerem 3083 działkę budowlaną (1089 m²) i ogród, na którym zorganizowano boisko sportowe. „Działka ogrodowa” oznakowana była numerem 3705 i obejmowała 7468 m². W protokole wykazano nieruchomości, którą stanowił jednopiętrowy budynek (murowany) o blaszonym dachu, przy czym dokładnie zaznaczono, które jego części były użytkowane przez Klub Sportowy „Sokół” (dalej: KS „Sokół”)³⁸. Było to duże pomieszczenie nad sceną, przeznaczone m.in. na magazyn sprzętu sportowego, korytarz usytuowany pod sceną oraz barak o powierzchni 272 m², w którym znajdowała się sala gimnastyczna³⁹. W opisywanym okresie w obiekcie pod parterem wykazywano, rejestrując przy okazji kasaty, sześć pomieszczeń użytkowych, z których jedno zajmowała aktorka Grabowska, występująca na deskach Teatru Ziemi Rzeszowskiej, w drugim mieszkał dozorca. Cztery pozostałe mieszczące się tam lokale miały charakter gospodarczy i obejmowały magazyn teatralny, stolarnię, skład opału oraz miejsce, gdzie przechowywano farby, materiały przydatne do remontów. Pod sceną znajdowała się przechowalnia rekwizytów, z której wchodziło do budki suflera, pomieszczenia sanitarne (w postaci dwóch łazienek i pięciu toalet) oraz dziesięć piwnic⁴⁰. W pierwszej części protokołu zdawczo-odbiorczego skrupulatnie opisano kolejne kondygnacje budynku sokolego, uwzględniając na parterze - zgodnie ze stanem faktycznym w kolejności od wejścia - sień, przedsionek, schody, szatnię, wyodrębnione miejsce kuchenne (kuchnia spełniała swoją rolę podczas imprez towarzyskich, zabaw, które odbywały się w sokolni), bufet, czytelną, dwie toalety.

Zasadniczym punktem architektonicznym parteru była okazała sala teatralna, scena, dwie prowizoryczne garderoby dla aktorek osobna i druga (za przepierzeniem) dla aktorów⁴¹. Część teatralna, co charakterystyczne wyposażona była w zapadnię. Na pierwszym piętrze wydzielonych było sześć odrębnych pomieszczeń, w jednym z nich mieszkał Biernacki, dyrektor teatru. Oprócz tego znajdowały się tam sekretariat, pokój, w którym załatwiano sprawy finansowe, gabinet Biernackiego, sala – przechowalnia kostiumów scenicznych oraz miejsce, gdzie odbywały się próby teatralne i przygotowania do różnorodnych spektakli. W momencie sporządzania protokołu zdawczo-odbiorczego budynek był użytkowany w znakomitej większości przez Teatr Ziemi Rzeszowskiej, ale także, jak zaznaczano w tym dokumencie, „częściowo [...] przez Klub Sportowy <<Sokół>>”.

Ogród przecinała przepływająca rzeka Mikośka, a na jego terenie doliczono się 78 drzew (akacji, brzoź, kasztanowców, lip), zaś przy „granicy południowej” usytuowanych było sześć ławek. Ostatni akapit opisu mienia nieruchomego Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” obejmował ogrodzenie i brzmiał: „Ogród jest otoczony parkanem betonowosiatkowym lub samą siatką, zaś od strony północnej granice jego stanowią w przeważnej części budynki gospodarcze sąsiednich realności położonych po lewej stronie ulicy Daszyńskiego”⁴².

Symptomatyczny był brak majątku ruchomego, który według W. Wallera został całkowicie zrujnowany podczas II. wojny światowej, co nie zmieniało faktu, że majątek rucho-

³⁷ AP w Rz, *Prezydium WRN*, sygn.9856, *Protokół...*, k.36.

³⁸ Tamże. Zastosowanie w niniejszym opracowaniu obu nazw: Klub Sportowy „Sokół”, obok Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” było zasadne, kwerenda pozwoliła bowiem stwierdzić istnienie dokumentów sygnowanych przez oba z nich. Sugerowałyoby to funkcjonowanie dwóch odrębnych stowarzyszeń na gruncie rzeszowskim. W rzeczywistości w obu pracowali ludzie z lokalnego Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Powołanie KS „Sokół” miało im dać możliwość kontynuowania tam pracy po likwidacji macierzystego stowarzyszenia sokolego.

³⁹ Tamże, *Protokół...*, k. 36 i 37.

⁴⁰ Tamże, k. 36.

⁴¹ Tamże, k. 36 i k. 37.

⁴² Tamże, k. 37.

my stanowiła też dokumentacja „Sokoła” rzeszowskiego, którą w związku z zaistniałą sytuacją zmuszony był oddać. Stanowiły ją księgi: protokolarna sporządzona z działalności towarzystwa prowadzonej w 1946 r. i 1947 r., kasowa – obejmująca identyczne lata, ponadto akta z okresu 1945–1947 rozmaitej proveniencji, druki przychodów (1946 r.–nr 1–19 i 1947 r. nr 1–6), rozchodów z tych samych lat (nr 1–37) i z roku kolejnego (nr 1–28)⁴³.

W dniu sporządzania protokołu dochody pokrywały się z wydatkami. W analizowanym dokumencie wyszczególniono wierzycieli i dłużników, oraz podano dokładnie zobowiązania „Sokoła” opiewające na kwotę 1.053.492.52 zł i wymieniono wysokość wierzytelności – 31.864.00 zł⁴⁴.

W części trzeciej dotyczącej osób i instytucji, u których gniazdo rzeszowskie miało zaległości finansowe wymieniono cztery pozycje, jedną z nich zajmował Zarząd Miejski w Rzeszowie, który rościł sobie pretensje związane z podatkiem od nieruchomości z lat 1945–1947, a wymienione obciążenie finansowe wynosiło 46.080.00 zł. Ponadto przedmiotem sprawy były roszczenia z lat 1943–1947 z tytułu ubezpieczenia budynku od zagrożenia pożarem o wysokości 2.938.00 zł i pożyczka zaciągnięta w 1938 r., przez co do spłacenia Komunalnej Kasie Oszczędności Miasta Rzeszowa było 166.042.75 zł. W protokole zaznaczono także, iż w księdze rachunkowej była zapisana „niezgłoszona do likwidacji wierzytelność Skarbu Państwa” obejmująca łączną sumę 838.431.77 zł, będąca następstwem wkładów remontowych gmachu sokolego⁴⁵.

Z ostatniej części dokumentu wynikało, iż jedynym dłużnikiem Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie był Teatr Ziemi Rzeszowskiej, którego zaległości obejmowały nieuiszczony, wówczas już z dwóch lat, podatek lokalowy (w 1946 r. była to kwota 8.104.00 zł, w następnym 13.200.00 zł), „problem finansowy” stanowiły też opłaty wodno-kanalizacyjne (za 1947r.) wynoszące łącznie 10.564.00 zł. Warto przytoczyć w pełnym brzemieniu przedostatni akapit protokołu zdawczo-odbiorczego, dotyczący jeszcze jednej niezłatwionej sprawy. Zapisano tam: „Ponadto pozostały jeszcze niezrealizowane roszczenia w nieokreślonej bliżej wysokości do Teatru Ziemi Rzeszowskiej za użytkowanie budynku w latach 1945, 1946 i 1947, które miały być dopiero przedmiotem umowy niedoszłej do skutku”⁴⁶. Dalsze procedury związane z protokołem wiązały się z jego odczytaniem, stwierdzeniem zgodności ze stanem istniejącym i złożeniem podpisów przez W. Wallera i S. Wawrzaszka.

Kontynuując realizację procedur likwidacyjnych, Zarząd Miejski polecił (wydając ogłoszenie) wierzycielom i dłużnikom likwidowanej placówki sokolej domagać się swoich roszczeń i wypełnić obowiązki finansowe w okresie od 7–21 listopada 1947 r. (Ratusz, pokój nr 4). Ogłoszenie podpisał ówczesny prezydent Rzeszowa Franciszek Ślusarczyk⁴⁷. Pismo w tej sprawie, datowane na 12 listopada 1947 r., skierowała Komunalna Kasa Oszczędności Miasta Rzeszowa, zgłaszając pretensje finansowe w stosunku do „Sokoła” rzeszowskiego co do łącznej kwoty 166.042.75 zł, wynikającej z zaciągniętej w 1938 r. pożyczki hipotecznej w wysokości 110.000 zł na okres 50 lat⁴⁸. Z kolei zaległości w kwocie 2.938 zł za obligatoryjne ubezpieczenie od pożaru sokolni zgłosił Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych Instytucja Prawno-Publiczna. W tej sumie mieściły się trzyletnie składki (zaległe) z lat 1943–1945 oraz aktualna z 1947 r. I tak za 1943 r. zalegano 506 zł, za 1944 r. było to 357 zł, a składka za

⁴³ AP w Rz, *Prezydium WRN, sygn.9856, Protokół...* k.38.

⁴⁴ Tamże i k. 39.

⁴⁵ Tamże, k. 38.

⁴⁶ Tamże, k. 39.

⁴⁷ Tamże, *Ogłoszenie ... z 7 listopada 1947 r.*, k. 19.

⁴⁸ Tamże, *Pismo Komunalnej Kasy Oszczędności Miasta Rzeszowa do Zarządu Miejskiego w Rzeszowie (Ratusz – Biuro nr 4 -/parter/)* z 12 listopada 1947 r. (odpis), k. 20. Podana kwota nie obejmowała odsetek wynikających ze zwłoki płatności.

1945 r. wynosiła 519 zł. Niezależność ubezpieczeniowa za 1947 r. opiewała na kwotę 1556 zł⁴⁹. Nieregulowana była też kwestia podatku od nieruchomości z lat 1945–1947, w związku z czym o swoje pieniądze – 46.080 zł upominał się Oddział Podatkowy Zarządu Miejskiego w Rzeszowie. W poszczególnych latach wysokość zaległości pieniężnej była identyczna, wynosząc 14.400 zł, z wyjątkiem 1945 r., gdzie 14.400 zł powiększono o dodatek w wysokości 2.880 zł. Dokument był sygnowany przez Kazimierza Finka⁵⁰.

Podsumowując należy stwierdzić, iż ostatecznie przedłożono protokół zdawczo-odbiorczy, a kasata rzeszowskiej placówki sokolej trwała od 7 listopada 1947 r. do 4 lutego 1948 r.⁵¹ Domagano się skreślenia jej z rejestru stowarzyszeń, przejścia realności (wcześniejsza intabulacja) na rzecz Zarządu Miejskiego, a pismo tej treści podpisał Franciszek Ślusarczyk⁵². Informację o końcowym etapie likwidacji Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie, lokalny Zarząd Miejski, skierował do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w piśmie z dnia 6 lutego 1948 r.

Dodać też należy, że 4 sierpnia 1948 r. wydzierzawiono Sportowemu Klubowi Spółdzielczemu na okres pięcioletni ogród byłego „Sokoła” rzeszowskiego⁵³ (powierzchnia 7460 m² lub 7468) [cyfra ostatnia nieczytelna – przyp. A.M.].

W początkach kwietnia 1950 r. Państwowy Teatr Ziemi Rzeszowskiej w Rzeszowie przedłożył Urzędowi Wojewódzkiemu wniosek o formalne, zgodne z procedurami prawnymi oddanie przez lokalny Zarząd Miejski obiektu i terenu wraz ze znajdującym się tam wyposażeniem na rzecz wspomnianej instytucji kulturalnej. Pismo to było następstwem wcześniejszych, związanych z tym tematem, uzgodnień Generalnej Dyrekcji Teatrów, Oper i Filharmonii z Kancelarią Rady Państwa⁵⁴. Ostatecznie Państwowe Biuro Notarialne w Rzeszowie poinformowało 14 kwietnia 1966 r. o tym, że „[...] wpisano własność nieruchomości ob/w h 453 ks Rzeszów składającej się z dz. bud 3083 i dz. gr. 3075 w miejsce Towarzystwa Gimnastycznego <<Sokół>> na rzecz Skarbu Państwa Ministerstwa Kultury i Sztuki/Państwowego Teatru im. Wandy Siemaszkowej w Rzeszowie/ [...]”⁵⁵. Tak zakończyło się przekazanie sokolni rzeszowskiej na rzecz miejscowego teatru.

---

⁴⁹ AP w Rz, Prezydium WRN, sygn.9856, *Pismo Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych Instytucja Prawno-Publiczna Nr 17/Va/47 do Zarządu Miejskiego Wydział Administracji Nieruchomości w Rzeszowie z 20 listopada 1947r.*, (odpis), k. 22.

⁵⁰ Tamże, *Pismo Zarządu Miejskiego w Rzeszowie (Oddział Podatkowy) do Zarządu Miejskiego w Rzeszowie z 29 grudnia 1947 r.*, (odpis), k. 21.

⁵¹ Tamże, *Pismo Zarządu Miejskiego w Rzeszowie do Urzędu Wojewódzkiego Rzeszowskiego Wydział Społeczno-Polityczny w Rzeszowie z 6 lutego 1948*, k. 25.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże, *Pismo Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rzeszowie (Wydział Gosp. Kom. i Mieszk.) do Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie z dnia 8 września 1950 r.*, k. 27. Sportowy Klub Spółdzielczy to wcześniejszy KS „Sokół”.

⁵⁴ Tamże, *Pismo Państwowego Teatru Ziemi Rzeszowskiej w Rzeszowie do Urzędu Wojewódzkiego Wydział Polityczno-Społeczny w Rzeszowie z 5 kwietnia 1950 r.*, k. 24.

⁵⁵ AP w Rz, Prezydium WRN, sygn.9856, *Zawiadomienie Państwowego Biura Notarialnego Rzeszowie z 14 kwietnia 1966*, b.p.

BIBLIOGRAFIA

1. Archiwum Państwowe w Rzeszowie
- *Prezydium WRN w Rzeszowie*, sygn. 9856.
- *Zarząd Miejski w Rzeszowie 1944–50*, sygn. 29.
2. Cieszkowski S., Mirkiewicz A., Bajorek W., Przednowek K., *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Rzeszowie w latach 1945–1947*, [w:] S. Zaborniak, P. Król (red:) *Szkice z działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (1867–2006)*, Rzeszów 2010.
3. Mirkiewicz A., *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w okręgu rzeszowskim w latach 1895–1939*, (praca doktorska), Rzeszów 2003.
4. Mirkiewicz A., Krawczyk M., *Próby reaktywowania okręgu rzeszowskiego i przemyskiego Polskiego Towarzystwa „Gimnastycznego Sokół” po II wojnie światowej*, [w:] S. Zaborniak, M. Obodyński (red:) *Wkład Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w rozwój kultury fizycznej na ziemiach polskich, w 120-lecie powstania Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie (1886–2007)*, Rzeszów 2008.
5. Toporowicz K., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w latach 1867-1947. Z okazji 125-lecia*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1993, nr 4, Warszawa 1994.